

IV Vinnumarkaður og nýting framleiðsluþátta

Vinnumarkaður

Störfum fækkaði milli ára á þriðja ársfjórðungi en minna en búist var við

Samkvæmt vinnumarkaðskönnun Hagstofu Íslands (VMK) fækkaði heildarvinnustundum um 3,7% milli ára á þriðja fjórðungi ársins. Þar af fækkaði starfandi fólki um 1,3% en meðalvinnustundum um 2,4%. Könnunin bendir hins vegar til þess að heildarvinnustundum hafi fjölgað töluvert milli fjórðunga á þriðja ársfjórðungi eftir mikla fækkun á fjórðungnum á undan (mynd 3 í viðauka 1). Þetta er töluvert kröftugri bati en gert hafði verið ráð fyrir í ágústspá bankans og má alfarið rekja til fjölgunar starfa. Búist hafði verið við því að þeim myndi fækka í takt við vísbendingar um ráðningaráform fyrirtækja og hópuppsagnir. Samkvæmt staðgreiðsluskrá fjölgaði störfum einnig í sumar en í mun minna mæli en tölur VMK benda til. Viðspyrnan varð aðallega í greinum sem veita innlendum aðilum þjónustu og lentu í sérlega íþyngjandi sóttvarnaðgerðum á fyrri hluta ársins en einnig í fasteignastarfsemi og í greinum sem að mestu leyti fela í sér opinbera þjónustu. Sambærileg viðspyrna varð þó ekki hjá erlendu launafólki en því hefur fækkað um liðlega 17% á staðgreiðsluskrá frá því í febrúar (mynd IV-1). Bæði VMK og tölur úr staðgreiðsluskrá sýna að störfum hafi fækkað á ný í september þegar aftur tók að fjara undan efnahagssumsvifum (mynd IV-3).

Skráð atvinnuleysi í sögulegum hæðum

Árstíðarleiðréttar mælingar VMK benda til þess að atvinnuþátttaka hafi aukist töluvert og hlutfall starfandi hækkað á þriðja ársfjórðungi eftir mikla lækkingu á fjórðungnum á undan (mynd 3 í viðauka 1). Á sama tíma jókst atvinnuleysi samkvæmt VMK um 0,7 prósentur og mældist 5,8%. Skráð atvinnuleysi, leiðrétt fyrir árstíð og án fólks á hlutabótum, hefur hins vegar aukist töluvert meira. Það mældist 10,1% í október og hefur ekki mælst svo mikið frá upphafi mælinga árið 1957 (mynd IV-2).

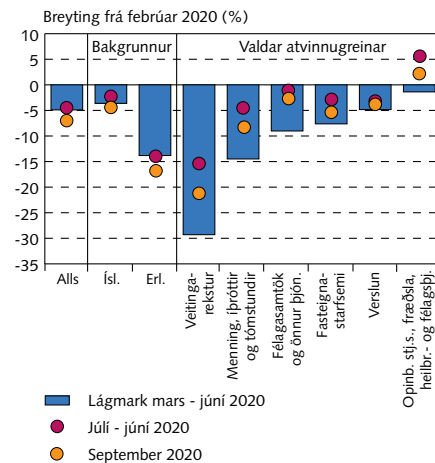
Rúmlega helmingur fólks á atvinnuleysissskrá í október kom úr atvinnugreinum tengdum ferðaþjónustu og verslun. Aðflutt vinnuafli og svæði sem reiða sig á ferðaþjónustu hafa fengið þungan skell en rúmur fimmtungur erlendra ríkisborgara á vinnumarkaði og svipað hlutfall meðal íbúa á Suðurnesjum voru án atvinnu í mánuðinum. Þá hefur langtímaatvinnulausum, þ.e. þeim sem hafa verið án vinnu í ár eða lengur, fjölgað en þegar farsóttin skall á hafði þegar dregið úr umsvifum í hagkerfinu eftir uppgang undanfarinna ára.

Mikill munur á mælingum VMK og tölum úr skrárgögnum

Töluverður munur hefur verið á mælingum VMK og tölum úr skrárgögnum um fjölda starfandi og atvinnuleysi. Mun meiri viðspyrna var í fjölgun starfa í sumar samkvæmt VMK og þá var atvinnuleysi tæpum 3 prósentum minna en skráð atvinnuleysi án fólks á hlutabótum á þriðja ársfjórðungi (mynd IV-3). Hagstofan kannaði því sérstaklega svör þeirra sem voru á almennum atvinnuleysisbótum og svöruðu vinnumarkaðskönnuninni í september. Í ljós kom að rétt rúmlega

Mynd IV-1

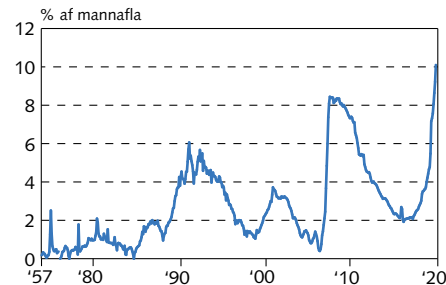
Launafólk á staðgreiðsluskrá eftir bakgrunni og völdum atvinnugreinum¹

1. Árstíðarleiðréttar tölur. Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd IV-2

Skráð atvinnuleysi 1957-2020¹

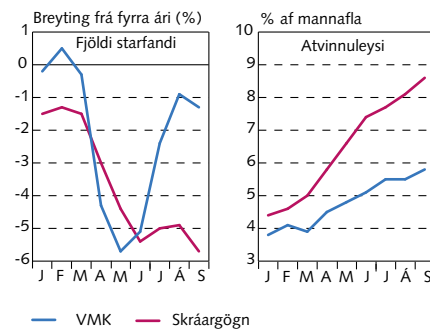

1. Árlegar tölur 1957-1979 en mánaðarlegar fyrir tímabilið janúar 1980 - október 2020. Án fólks á hlutabótum frá og með mars 2020. Mánaðarlegar tölur eru árstíðarleiðréttar af Seðlabankanum. Heimildir: Hagstofa Íslands, Vinnuálfstofnun, Seðlabanki Íslands.

Mynd IV-3

Fjöldi starfandi og atvinnuleysi¹

Janúar - september 2020

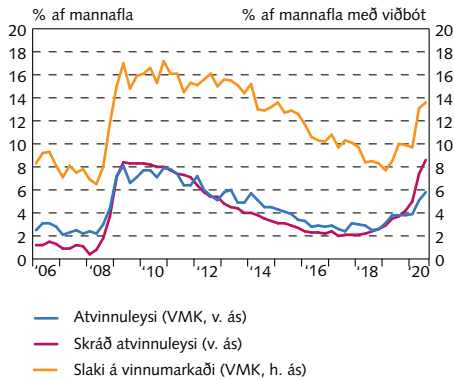

1. VMK stendur fyrir vinnumarkaðskönnun Hagstofu Íslands. Skrárgögn eru staðgreiðsluskrá ríkisskattstjóra fyrir fjölda starfandi og skráð atvinnuleysi Vinnuálfstofnunar fyrir atvinnuleysi. Atvinnuleysi er árstíðarleiðrétt og er skráð atvinnuleysi árstíðarleiðrétt af Seðlabankanum. Þriggja mánaða hlaupandi meðaltal. Heimildir: Hagstofa Íslands, Vinnuálfstofnun, Seðlabanki Íslands.

Mynd IV-4

Atvinnuleysi og slaki á vinnumarkaði¹

1. ársfj. 2006 - 3. ársfj. 2020

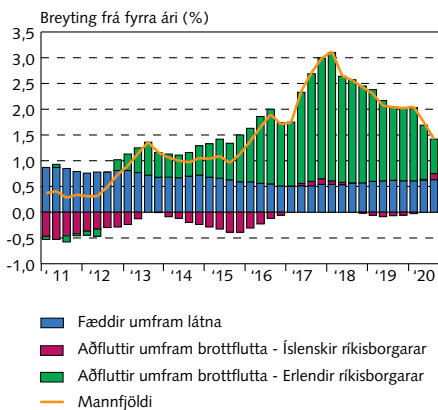
1. Slaki á vinnumarkaði eru atvinnulausir, vinnulitir (aðilar í hlutastarfi sem vilja vinna meira) og möguleg viðbót á vinnumarkað (þeir sem eru tilbúnir að vinna en ekki að leita að vinnu og þeir sem eru að leita að vinnu en ekki tilbúnir að vinna) sem hlutfall af mannafla með viðbót (mannafli að viðbætti mögulegri viðbót á vinnumarkaði). Skráð atvinnuleysi er án fólks á hlutabótum frá og með 1. ársfj. 2020 og er röðin árs-tíðarleidd af Seðlabankanum. Árstíðarleiddar tölur.

Heimildir: Hagstofa Íslands, Vinnuálastofnun, Seðlabanki Íslands.

Mynd IV-5

Mannfjöldi

1. ársfj. 2011 - 3. ársfj. 2020

Heimildir: Hagstofa Íslands.

hellingur þeirra sem voru á almennum atvinnuleysisbótum mældist atvinnulaus í könnuninni, fjórðungur mældist starfandi en nærri fimmtungur var utan vinnumarkaðar. Hátt hlutfall þeirra sem mælast starfandi kemur nokkuð á óvart en viðbúið var að hluti þeirra myndi mælast utan vinnumarkaðar þar sem heimsfaraldurinn gæti haft áhrif á getu og/eða vilja fólks til atvinnuleitar og til að hefja störf.¹

Til að ná betur utan um það hvernig slaki á vinnumarkaði getur komið fram í mælingum VMK er hægt að bæta við fjölda atvinnulausra þeim einstaklingum sem eru á jaðri þess að teljast atvinnulausir, þ.e. annars vegar þeim sem kallaðir eru vinnulitir og hins vegar þeim sem eru kallaðir möguleg viðbót á vinnumarkað.² Bæði atvinnuleysi og þessi mælikvarði VMK á slaka á vinnumarkaði voru þó enn töluvert lægri á þriðja ársfjórðungi samanborið við hápunkt í kjölfar fjármálakreppunnar fyrir áratug en skráð atvinnuleysi var hins vegar orðið meira en þá (mynd IV-4). Í athugun Hagstofunnar kom einnig í ljós að svarhlutfall þeirra sem voru á skrá Vinnuálastofnunar var 13,5 prósentum lægra en annarra í könnuninni. Það kann að tengjast erlendu vinnuafli en eins og fjallað er um í *Peningamállum 2017/2* hefur reynst erfitt að ná utan um það í könnuninni. Því er talið líklegt að atvinnuleysi í VMK sé vanmetið vegna brottfallssekkju.

Hægt hefur á fjölgun erlends vinnuafls í kjölfar faraldursins

Íbúum landsins fjölgaði um 1,4% milli ára á þriðja fjórðungi ársins en þar af voru 0,7 prósentur vegna búferlaflutninga erlendra ríkisborgara (mynd IV-5). Þótt hægt hafi á fjölgun erlends vinnuafls á undanförunum tveimur árum dró enn hraðar úr henni eftir að heimsfaraldurinn skall á. Heldur fleiri fluttu til landsins en frá því á þriðja ársfjórðungi en því var öfugt farið á fjórðungnum á undan. Nokkur óvissa er um þróun búferlaflutninga næstu misseri en miðað við þann slaka sem hefur myndast í þjóðarbúskapnum og bága atvinnustöðu erlendra ríkisborgara gætu tímabundið fleiri flutt frá landinu en til þess.

Spáð minna atvinnuleysi í ár en atvinnuhorfur áfram dökkar

Útlit er fyrir að vinnuaflseftirspurn hafi verið meiri í sumar en ágústspá bankans gerði ráð fyrir. Þá litast endurskoðun á spánni fyrir þetta ár einnig af tölum VMK sem sýna nokkru kröftugri bata á vinnumarkaði á þriðja ársfjórðungi en sennilegt þykir. Á hinn bóginn hafa horfur fyrir næsta ár versnað en útlit er fyrir að störfum hafi fækkað á ný í byrjun hausts. Þá vill enn um þriðjungur stjórnenda fækka starfsfólki næsta misserið en aðeins um tíundi hluti þeirra vill fjölga starfsfólki samkvæmt haustkönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins. Gert er ráð fyrir að heildarvinnustundum fækki um næstum 6% milli ára í ár sem yrði mesti samdráttur heildarvinnustunda á einu ári frá því árið 2009. Fækkun starfa samkvæmt spánni er liðlega 3% en sé spáin heimfærð á fjölda starfa út frá staðgreiðslugögnum gæti fækkunin orðið næstum tvöfalt meiri.

1. Til að teljast atvinnulaus þarf einstaklingur að vera að leita að vinnu og tilbúinn að hefja störf á næstu tveimur vikum. Annars mælist viðkomandi utan vinnumarkaðar.

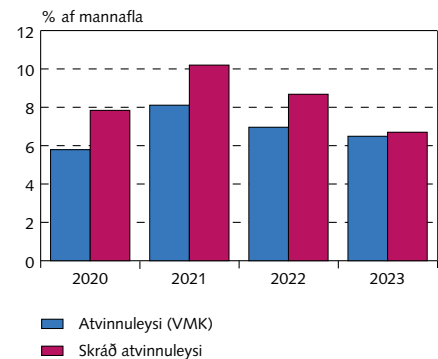
2. Vinnulitir er fólk í hlutastarfi sem vill vinna meira. Möguleg viðbót á vinnumarkaði inniheldur tvo hópa sem standa utan vinnumarkaðar, þá sem eru að leita að vinnu en ekki tilbúnir að hefja störf og þá sem eru tilbúnir að vinna en ekki að leita að vinnu.

Samkvæmt grunnspánni eykst atvinnuleysi nokkuð á síðasta fjórðungi ársins og verður að meðaltali um 6% í ár miðað við VMK. Hápunktinum verður þó ekki náð fyrr en á fyrri hluta næsta árs þegar spáð er að árstíðarleiðrétt atvinnuleysi verði heldur meira en mest var í kjölfar fjármálakreppunnar. Það tekur svo að minnka á síðari hluta ársins og heldur áfram að minnka út spátímann. Skráð atvinnuleysi verður þó töluvert meira á árinu eða 7,9% að meðaltali og liðlega 10% að meðaltali á næsta ári (mynd IV-6). Munurinn milli þessara mælikvarða á atvinnuleysi minnkar síðan smám saman er líður á spátímann. Hagstæðari þróun í sumar og mælivandi VMK gera það einnig að verkum að atvinnuleysi verður nokkru minna í ár en spáð var í ágúst (mynd IV-7). Horfur eru hins vegar á að það verði áþekkt á næsta ári og spáð var í ágúst en nú er talið að það hjaðni hægar á seinni hluta spátímans en þá var gert ráð fyrir.

Vísendingar um nýtingu framleiðsluþátta

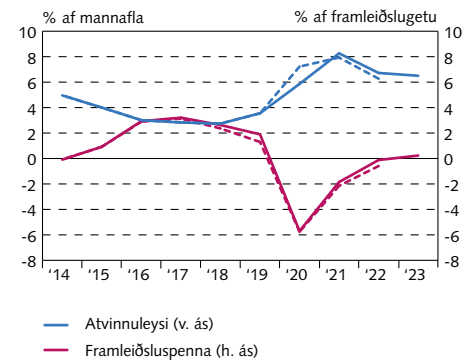
Horfur á miklum framleiðslulaka sem nær hámarki undir lok ársins Stjórnendum sem töldu fyrirtæki sitt eiga í vanda með að mæta óvæntri eftirspurn fækkaði í haustkönnun Gallup og hlutfall þeirra sem telja sig búa við skort á starfsfólki var nálægt sögulegu lágmarki. NF-vísitalan lækkaði á þriðja ársfjórðungi, fjórða ársfjórðunginn í röð, og var á svipuðum slóðum og eftir fjármálakreppuna fyrir áratug (mynd 3 í viðauka 1). Útlit er fyrir að það hægi verulega á fólksfjölgun næstu misseri vegna minni aðflutnings erlendra ríkisborgara og að framleiðnivöxtur verði sögulega lítill á spátímanum (sjá rammagrein 1). Þá er einnig búist við að jafnvægisatvinnuleysi aukist í ár og á næsta ári samhliða því að atvinnuleysi dregst á langinn. Því hægir á vexti framleiðslugetu þjóðarbúsins á fyrri hluta spátímans en eftirspurn dregst þó meira saman svo að töluverður slaki myndast í þjóðarbúskapnum. Talið er að hann verði tæplega 6% af framleiðslugetu í ár (mynd IV-7). Snemma á næsta ári mun slakinn smám saman taka að minnka en þó er ekki búist við því að hann hverfi fyrr en á síðari hluta ársins 2022. Um þetta mat ríkir þó mikil óvissa (sjá nánar í rammagrein 1). Mikilvægasti óvissuþátturinn er framvinda farsóttarinnar og þróun bóluefna eða meðferðarúrræða við henni. Þá skiptir einnig máli hve mikil og langvarandi áhrif farsóttarinnar verða á framleiðslugetu þjóðarbúsins.

Mynd IV-6
Atvinnuleysi 2020-2023¹

1. Skráð atvinnuleysi án hlutabóta. Grunnspá Seðlabankans.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd IV-7
Atvinnuleysi og framleiðsluspenna 2014-2023¹

1. Grunnspá Seðlabankans 2020-2023. Brotalínur sýna spá frá PM 2020/3.
Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.